הכלניה חזרה הביתה

(ראה שער)

„התזכור עוד את ליל הירח, את הליל הכחול שסוף־האור...״ כשכתב עמנואל הרוסי את השיר הזה, היה נדמה לו שהוא כותב פארודיה מצויינת. בעיני רוחו ראה את הקהל מתגלגל מצחוק.

אך הקהל כמעט בכה. על הבמה עמדה צעירה תימניה שחרחורת, בעלת עיניים שחורות ולוהטות, ושרה את השיר בלהט שטוף־רגשות. לב הקהל נצבט. הרוסי עצמו נדהם.

הצעירה שחוללה נס זה, לפני תריסר שנים, רק החלה להיודע בציבור. שמה היה שושנה דמארי. הוא היה עתיד להיות למושג — מושג המסמל את הסינטזה המושלמת של סגנון ישראלי מקורי לחלוטין ושל תחושת־החיים של המרחב השמי. לסינטזה זו הוסיפה שושנה: קול לטפני הספוג הדים מן המדבר שסוף־השמש, ומשיכה מינית שגם היא מזרחית מובהקת.

נשיקה על כסא. איש אינו יודע בדיוק מתי השמיעה שושנה את הצליל הראשון, בעיר דמאר אשר בתימן. מלבד שושנה עצמה ובעלה שלמה בושמי. שושנה אינה אוהבת לגלות את גילה. כשנתנה ראיון לסופרת הטיים, סרבה בפירוש לענות על שאלה זו. טיים נאלץ לשלוח מברק לסופרו בארץ, לוודא את הפרט.

מודה שושנה בגלוי־לב: „אני עוד בגיל שאפשר לגלות. אבל למה לי? בעוד עשר שנים יזכרו מה שאמרתי.״

יהיו שנותיה כאשר יהיו, שושנה כבר הספיקה לעשות בהן הרבה. את בעלה הכירה כשהיתה בת עשר, והוא בן עשרים. הוא בא לתונה בראשון־לציון, ש־ע ילדה תימניה שרה. אותה שעה הקים להקה תימנית. הוא שאל את סעדיה דמארי מי היא, גילה שזו אחותו הקטנה.

הבעייה השניה היתה לשכנע את אבא, שהיה רב, לתת לילדה לשיר בתל־אביב. השכנים חשבו שאין זה נאה לבתו של רב. אולם הרב עצמו היה הרבה יותר מתקדם.

מכאן היתה הדרך ישרה עד להפליא: הופעה ראשונה בקול ירושלים בגיל 14, נישואים בגיל 16 (מספרת שושנה: „הוא העלה אותי על כיסא כדי לנשק אותי!״), רסיטאל יחיד ראשון בגיל 17. הופעה בלי־הה־לו בשנת 1945.

בלי־הה־לו נתגלתה לראשונה השלישייה אלתרמן־וילנסקי־דמארי, שנתנה לארץ סידרה של שירים אשר לא היו כמותם מאז, שירים שעל ברכיהם גדל דור: שתי שושנים, אני מצפת, כלניות.

לעולם לא אירוכה. הדבר שיצר את שושנה דמארי היה מקוריותה המוחלטת. היא היתה עשויה מחתיכה אחת, ללא שעטנז, ללא תפרים. עוד בהיותה בת 14 איחל לה מגשה רבינא, המכקר המוסיקלי: „הלוואי שבחורה זו לא תלך לעולם ללמוד מוסיקה אירופית!״ בעלה דאג לקיים מצוה זו: שושנה לא למדה מעולם פיתוח קול בשיטה אירופית.

הקול הפורץ מגרונה בוקע ישר לתוך ליבו של המאזין. הוא מעביר בשורה, שלא היתה יכולה להיוולד אלא בארץ זו. החיילים ששמעו אותה בין הקרבות של מלחמת העצמאות, האזינו כאילו נתקפלה המולדת כולה בעיניה השחורות והמגרות.

בימי המלחמה טסה גם לקפריסין. נתקלה בדרך במוקש שפצע צלם שנלווה אליה, נתנה בארבעה ימים קונצרטים בעשרה מחנות של מעפילים. היא הופיעה בחצאית פשוטה, כדי לא להרגיז את הפליטים מרי הנפש. שרה בעומדה על גב שולחן, ללא רמקול.

פעם שרה בגשם שוטף לקהל שעמד מסביבה. נערה קטנה ביקשה להגיש לה פרחים, ומשלא מצאה כאלה בסביבה, הגישה לה חבילה של עשב יבש קשור בחוט. העשב נמצא עוד היום בדירתה.

מצב מגוחך. כשחזרה השבוע לישראל, אחרי מסע של שנתיים וחצי באמריקה, מצאה מצב מוזר. התמרמרה היא: „פתחתי את הראדיו ושמעתי הרבה שירים המוכרים לי מן הסרטים שראיתי באמריקה... תייר אמריקאי שביקר בישראל אמר לי שבישראל שמע רק שירים אמריקאיים, ושהיה עליו לחזור לאמריקה כדי לשמוע אצלי שירים עבריים...״ היה זה מצב מגוחך, אך אמיתי.

שושנה דמארי היא כיום הזמרת היחידה בעלת שעור קומה מקורי בישראל. אולם לא רק זמרות חסרות, אלא גם זמירות. מאז גמר המלחמה לא נולד בישראל אף שיר מקורי סוב אחד.

תרופתה של שושנה: בסיבוב שתסובב בקריב בארץ, תשיר שירים עתיקים של יהודי המרחב, מפרס, תורכיה ותימן. ועוד כמה שירים פורטוגיזיים שלמדה בבראזיל.

„אני מצפת״ — ומברודוואי

מאת

שושנה דמארי

באחד הערבים הופעתי יחד עם ליאונרד ברנשטיין במסיבה של מפעל אגרות־העצמאות בבוסטון. ליאונרד ברח במהרה מן המקום, והשאיר אותי כאורחת יחידה.

אכלנו לאנץ׳ (כי בלי לאנץ׳ שום דבר אינו הולך באמריקה). בין מנה למנה ניסתה השכנה שלי לעניין אותי. היא קראה בתכנית שאני זמרת ישראלית מפורסמת. „האם יש לכם דגים כאלה במצריים?״ שאלה אותי.

ניסיתי להסביר לה באדיבות שאיני ממצריים, אלא מישראל.

שכנתי לא התייאשה. „האם יש לכם דגים כאלה בישראל?״ חזרה.

אמרתי לה שאין, כי אוכלים אצלנו רק דג פילה קפוא.

השכנה הזדעזעה. „מה, האם הגברים שלכם אינם הולכים לדוג כמו אצלנו?״

הזמרת מוינה

דומני שמקרה קטן זה מלמד הרבה על רמת הידיעות של היהודי הממוצע באמריקה על ישראל.

פעם אחרת, בשעת ביקורי בברזיל, הציג אותי הפותח כזמרת ידועה מימן (תימן). „או,״ ניגשה אלי אחר כך אחת הגבירות, „את הזמרת המפורסמת מוינה?״ אותה גברת גם לא הבינה בשום אופן כיצד אינני מבינה אידיש. „הרי את יהודיה?״ שאלה בתמהון.

נסיתי להסביר לה שישנם יהודים מעדות המזרח, שהאידיש אינה שגורה בפיהם. זה לא עזר לי. היה ברור שאני לא בסדר, איך שהוא.

השעור הראשון

הבעייה הראשונה שלי, כשבאתי לניו־יורק לפני שנתיים וחצי, לא היתה ללמד את האמריקאים על ישראל, אלא ללמוד משהו על האמריקאים. את השעור הראשון קיבלתי עוד ביום בואי.

כשאך הגעתי לבית־המלון, רצוצה ועייפה, צילצל הטלפון. המדבר אמר שהוא צלם־עיתונות, ועליו לצלם אותי באופן דחוף בשביל כתבי־עת חשובים. על אף עייפותי הסכמתי לקבל אותו. הוא עבד שעתיים־שלוש.

למחרת היום, כשבאתי לבעל מועדון חביבי, שאל אותי מה עשיתי משך הימנה. סיפרתי לו על התצלומים. „הוי, נורא!״ הוא נאנח. „רימו אותך! הוא ישלח לך חשבון שמן עבור התצלומים!״ וכך בדיוק היה: הוא לא היה כלל צלם של עתון, אלא צלם פרטי שחיפש קרבנות בין האמנים אשר על בואם קרא בעתונים.

מלחמה על עניבות

בחדשים הראשונים עבדתי ערב־ערב אצל חביבי, מועדון ישראלי בברודוואי. נתתי שתי תכניות לערב, שלוש תוכניות בשבת. שמתי לב שאנשים שבאו לתכנית הראשונה נשארים לעתים קרובות גם לשנייה, כי בשנייה הכנסתי כמה שירים אחרים. לשיא ההצלחה הגעתי בשבת: אנשים שבאו לתכנית הראשונה לא נשארו רק לשנייה, אלא גם לשלישית — כדי לשמוע את התכנית הראשונה פעמיים. עבור כל תכנית שילמו דמי־כניסה נוספים.

זאת לא אומרת שהיה לי קל להסתדר אתם. להיפך, הייתי צריכה לחנך אותם. הם היו רגילים לדבר בזמן התכניות. זה הרגיז אותי, ביחוד שעה שהפריעו לי כדי להעביר זה לזה מחמאות עלי. אז ביקשתי את בעל המקום להודיע לפני כל הופעה שלי שאני מבקשת לשמור על השקט. תחילה זה הדהים אותם, אבל זה עזר: הם התרגלו לשבת בשעת התכנית שלי כמו בקונצרט. זה היה מאד בלתי־רגיל במועדון־לילה אמריקאי.

בדבר אחר נחלתי כשלון. לא נתנו לגברים להיכנס לחביבי בלי עניבות. ישראלים רבים, שבאו בחולצות פתוחות, ורצו להרגיש עצמם בבית, מצאו את הדלת סגורה בפניהם. הם שלחו לי פתקאות וביקשו את התערבותי. אבל זה לא עזר.

מלחים וב׳. ג׳.

החווייה הגדולה ביותר בחביבי היה ביקורם של המלחים הישראליים, שבאו עם השייטת של חייל־הים.

במקום ללכת לראות את ניו־יורק, באו מלחים רבים לחביבי. היתה התלהבות עצומה. שיניתי את התכנית לפי דרישתם. הם התחילו לשיר אתי ולמחוא כפיים לפי המנגינה, והקהל האמריקאי הצטרף אליהם. פתאום נוצרה אווירה ישראלית מוחלטת.

שיא הצחוק היה כשהאמריקאים התחילו לרוץ אחרי המלחים ולבקש מהם אוטוגראפים. אחד אמר לי: „הנכד שלי לא יאמין שיש מלחים ישראליים בעולם. אני צריך להראות לו!״

הוזמנתי גם למסיבה של בן־גוריון, לפי בקשתו. הקהל לא התבונן בי, אלא בבן־גוריון, שישב לידי, גם בשעה ששרתי. זה היה טוב, כי יכולתי לבחון בפני הקהל מה הגבתו של בן־גוריון.

אחרי שעזבתי את חביבי, שנסגר אחר־כך מחוסר תוכניות ישראליות, הוזמנתי לנסיון במועדון לילה מפורסם, ויולאדג׳ וואנגארד. אמרו לי להופיע באותן השמלות, וגם לשמור על האנגלית הרצוצה שלי. נשארתי שם כמה חדשים. הקהל היה לא־יהודי, ולא היה לו שום רגש לארץ, אולם שיתפתי אותו בשירים והוא התחיל להכיר את כלניות ואני מצפת. למרות שהאנגלית שלי השתפרה בינתיים, המשכתי להסביר להם את תוכנו של כל שיר ב„אנגלית רצוצה״.

פעם אחת הופיע יהודי צעיר בחדר ההלבשה שלי, והודה לי על אני מצפת, שהלהיב אותו. שאלתי אותו כיצד הוא מבין את התוכן. „איזו שאלה,״ התרעם, „שאני לא אדע מה זה „א מצוה, א מצוה?״

„הייתי רעבה ככלב״

עיקר עבודתי באמריקה היתה להופיע בסיבובים למען מפעל אגרות העצמאות. לא היה זה דבר קל.

תכנית היום הרגילה בסיבוב כזה היא כך: מתעוררים בבוקר בשש באיזה בית־מלון, קמים ואורזים את המזוודות, בשמונה אי בתשע עולים לאווירון, טסים לעיר אחרת. בשדה־התעופה יש נה כבר מסיבת עתונאים, התכנית בטלביזיה המקומית מחכה, ואחרי זה ישר אינטרביו ברדיו המקומי. בין אחד לשני בולעים בחסף סאנדוויץ׳, שותים קוקה־קולה, נשארים רעבים כמו כלב.

בחמש אחרי הצהרים ישנה מסיבת קוקטייל. משם רצים להתלבש באופן פורמלי לארוחת הערב. מן הארוחה נוסעים ישר לאולם ההופעה. הקונצרט הוא כמובן מוצלח, ולכבוד ההצלחה נערכת כמובן מסיבת פרידה, וכמובן שההופעה שלי היתה „יוניק״ (מיוחדת במינה) ולכן מבקשים אותי לשיר עוד כמה שירים, ואני יודעת שיותר לא אראה את העיר הזאת לעולם, ולכן צריכים להשביע את רצון הקהל ולחייך. הולכים לישון ב־3 אחר חצות וכך, לא עליכם, שלושה חדשים.

כמה מן האולמות דומים לאלה שבארץ: הפסנתר שבור, הקהל יושב על ספסלים לא נוחים, האולם קטן. אולם היו גם אולמות נהדרים.

לשיר, 5000 דולאר

פעם, כשהופעתי עם לארי אדלר, אמן המפוחית, זכינו למחיאות כפיים סוערות אחרי החלק הראשון של התכנית. הוא התכופף אלי לעיני הקהל, נישק לי ולחש לי באוזן: „אם תהיי לו כך טובה גם בחלק השני, אתן לך סטירת לחי!״ לחשתי לו בחזרה: „חכה, זה היה החלק הרציני. עכשיו יבוא החלק הקל, וזה יהיה עוד הרבה יותר טוב!״

באחת המסיבות, בעיר ניו־רושל, שאלה אותי אחת הנוכחות אם אני יודעת לשיר באידיש. אמרתי שלא, אולם אם אני אשיר, אמכור את השיר ביוקר. כמובן נמצא איש בקהל שהיה לו הרבה כסף, והוא שילם 5000 דולאר עבור שיר אחד. שרתי לו רוזינקס מיט מאנדלן (צימוקים ושקדים). הצטערתי שלא היו לי עוד שירים באידיש.

בסך־הכל אספתי, בסיבוב אחד של שלושה חדשים, למעלה משני מיליון דולאר לאגרות העצמאות. איני יודעת כמה אספתי בסך־הכל משך השנתיים וחצי.

„ניצלה מתאונת רכבת״

לילה אחד נרדמתי בקרון השינה של הרכבת. כשהתעוררתי שמתי לב שהרכבת אינה נוסעת. חקרתי מה הענין, וסיפרו לי שהרכבת התנגשה בינתיים עם רכבת־משא.

העבירו אותנו לאוטובוס. בדרך תפס אותי צלם עתונות. חייכתי, כרגיל. הוא שאל מאיפה אני. עניתי לו שמתל־אביב. „מה זה?״ הוא שאל. אמרתי לו שזה בישראל. „מה את עושה?״ הוא שאל. עניתי שאני עומדת לתת קונצרט. כשיצאתי בערב מן הקונצרט ראיתי את תמונתי בעתון, תחת הכותרת המרעישה: „ניצלה מתאונת רכבת.״

פעם אחרת נתפס המטוס שלנו בסופת שלגים. הוא הסתובב כמה שעות מעל לשדה־התעופה, אך לא יכול לרדת כי המסלול היה מכוסה שלגים. שוחחנו על הא ועל דא, אולם פחדנו לא מעט. לבסוף ירדנו בעיר אחרת. זה היה בשעה שמונה, ובאותה שעה היה צריך הקונצרט להתחיל.

לא ויתרתי. אמרתי שצריכים לנסוע איך שהוא. לקחנו מכונית ונסענו שלוש שעות בסופה. כשהגענו סוף סוף לאולם מצאנו שהקהל כולו יושב ומחכה. הנחנו את המזוודות, רצנו ישר אל הבמה ונתנו תכנית. באמריקה לא רגילים לחכות לאמנים, אולם הם התלהבו נורא.

שושנה באולפן הטלביזיה
„אם תהיי טובה...

שושנה על רקע ה„בונד״
...אתן לך סטירת לחי!״